

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları : 847

SAHÂBE DÖNEMİNDE SİYASET
Doç. Dr. Mehmet Salih GECİT

Tashih: Emrah AYDEMİR

ISBN: 978-625-7069-71-7

2. Baskı, Aralık 2020, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 14.09.2019
tarih ve 132 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

SAHÂBE DÖNEMİNDE SİYASET

Doç. Dr. Mehmet Salih GECİT

ÖZGEÇMİŞ

■

4 Kasım 1971 (nüfus kayıtlarında 03.03.1972) tarihinde Ağrı/Doğubayazıt'ta doğdu. İlkokulu Doğubayazıt'ta, liseyi Ağrı İmam-Hatip Lisesinde bitirdi. 1998'de Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Kelâm dalında 2001 yılında Yüksek Lisans Eğitimini "*Kur'an Işığında İman-İktisat İlişkisi*" adlı teziyle, 2012 yılında Doktora eğitimini "*İslâm Kelâmında Siyâset-İmâmet Tartışmaları*" adlı teziyle tamamladı. 2002 yılında Erzurum Dadaşkent Eğitim Merkezinde, Müftülük ve Vaizlik Kursunu tamamladı. Ayrıca babası Molla Musa Celalî'den Arap Dili ve Belagati ve muhtelif dinî ilimlerle ilgili medrese eğitimi gördü. 1992-2012 yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı emrinde Bitlis, Ağrı ve Erzurum'da İmamlık, Müezzinlik ve Vaizlik; Iğdır/Tuzluca ve Ağrı/Doğubayazıt'ta Müftülük görevlerini ifa etti. 2012 yılında Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesine Kelâm Bilim Dalı Öğretim Üyesi olarak intisab edip bölüm başkanlığı, dekan yardımcılığı, Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü ile Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü yaptı. 2017 yılında doçent oldu. Hâlen aynı üniversitede görev yapmaktadır. Evli ve Muhammed Beraat, Muhammed Ali, Muhammed Hasan, Muhammed Hüseyin ve Ahmed Said isimli beş çocuk babasıdır.

Yayımlanmış Çalışmaları:

1. Ekonomi ve İnanç, TDV Yayınları, Ankara, 2009.
2. Politik Dini Problemler, Sembol Yayınları, İstanbul, 2013.
3. Ehl-i Sünnet Siyasal Düşüncesinin Oluşumu, Tıbyan Yayınları, İzmir, 2015.
4. Şark Ulemasında Kelam-Tasavvuf İlişkisi, Türkiye Alim Kitapları Yayınları, 2016.
5. Tekfirde Aşırılık (Yusuf Karadâvî'den çeviri), Şura Yayınları, İstanbul, 1998.
6. Allah Erinin Kültürel Misyonu ve Ahlaki Vizyonu (Said Havva'dan tercüme), Nida Yayınları, İstanbul, 2019.

Ayrıca muhtelif ulusal ve uluslararası nitelikli ilmî dergilerde yayımlanmış makaleleri ve sunulmuş sempozyum tebliğleri bulunmaktadır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“İman edip de Allah yolunda hicret ve cihad edenler ve (bu muhacirleri) barındırıp onlara yardım edenler (Ensar) var ya, işte gerçek mü'minler onlardır. Onlar için mağfired ve bol rızık vardır. Bunlardan sonra iman edip hicret edenler, sizinle beraber cihad edenler var ya, işte onlar da sizdendir.” (Enfâl, 8/74-75).

“Muhacirlerden ve ensardan o ilkler, o önde gidenler ve bir de ihsan şuuruyla onlara tâbi olanlar var ya, Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan razıdırlar. Allah onlara, altlarından ırmakların çağladığı, içinde ebedi kalacakları cennetleri hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.” (Tevbe, 9/100).

“Gerçekten Allah, Hudeybiye’de, o ağacın altında sana bey’at ettikleri zaman, mü'minlerden razı oldu. Onların kalplerindeki ihlâsı bildiği için üzerlerine sekine, huzur ve güven indirdi. Onları hemen yakında gerçekleşen bir zaferle ve alacakları birçok ganimetle mükâfatlandırdı. Allah mutlak gâliptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.” (Feth, 48/18).

“Muhammed, Allah'ın Resûlü'dür. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, çiftçilerin hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelenendir. Allah onlardan iman edip salih ameller işleyenlere mağfired ve büyük mükâfat vadetmiştir.” (Feth, 48/29).

Not:

Bu eserde geçen âyet mealleri; Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen, Ali Fikri Yavuz'un mealleri ve Türkiye Diyanet Vakfı'nca bastırılan mealler esas alınarak tarafımızdan uygun görülen kısmi değişikliklerle sunulmuştur.

İÇİNDEKİLER

■

İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XI
ÖN SÖZ	XIII

GİRİŞ

GENEL OLARAK SİYASET

I. SİYASET KAVRAMININ ANLAM ALANI	3
A. SÖZLÜK ANLAMIYLA SİYASET.....	3
B. TERİM ANLAMIYLA SİYASET	6
C. SİYASET BİLİMCİLERİNE GÖRE SİYASET	7
D. SİYASET KAVRAMININ MÜTERADİF (EŞ ANLAMLI) KELİMELERİ	8

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLÂM KÜLTÜRÜNDE SİYASET KAVRAMI

1.1. KUR'AN'DA SİYASETİ ÇAĞRIŞTIRAN BAZI KAVRAMLAR	13
1.2. HADİSLERDE SİYASET KAVRAMI.....	22
1.3. İSLÂM DÜNYASINDA DİN-SİYASET İLİŞKİSİNİN TARİHÇESİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	27
1.4. KELÂM KAYNAKLARINDA SİYASET KAVRAMI.....	51

İKİNCİ BÖLÜM**SAHÂBE DÖNEMİ SİYASÎ OLAYLARIN KELÂMÎ OKUNUŞU**

2.1. SAHÂBE DÖNEMİNDE MEYDANA GELEN SİYASÎ OLAYLAR	58
2.1.1. Hz. Peygamber'den Sonra İmamın Tayin Edilişi	58
2.1.2. Dört Râşid Halife'nin Meşruiyet Kaynağı Olarak Hz. Ebû Bekir'in Hilâfeti	64
2.1.3. Hz. Ebû Bekir'in Seçiminde İcma İddiası	68
2.1.4. Hz. Ebû Bekir'in Halifeliliğinin Meşruiyet Kriterleri	72
2.1.5. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesi Olayında Hz. Ali'nin Tavrı	77
2.1.6. Hz. Ebû Bekir ile Hz. Fâtıma Arasında Cereyan Eden Miras Tartışması	79
2.1.7. Şiâ'nın Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer Hakkındaki İtirazlarının Cevaplandırılması	82
2.1.8. Hz. Ömer'in Halife Olarak Seçilmesi ve Hilâfetesinin Meşruiyeti Konusu	89
2.1.9. Hz. Osman'ın İmâmetinin Sıhhati Konusu	96
2.1.10. Hz. Osman'ın Katillerinin Hükmü	103
2.1.11. Hz. Ali'nin Halife Seçilmesi ve Hilâfetesinin Meşruiyeti	107
2.1.12. Sıffin ve Cemel Ehlinin Hükmü	118
2.1.13. Hz. Muâviye'nin ve Taraftarlarının Durumu	121
2.1.13.1. Hz. Muâviye'nin Fazileti ve Muhaliflerine Karşı Savunuluşu	123
2.1.13.2. Hz. Muâviye'nin Lehindeki Rivayetler	125
2.1.13.3. Hz. Muâviye Aleyhindeki Rivayetler	129
2.1.13.4. Hz. Muâviye'nin Halifeliliğinin Meşruiyeti Hakkındaki Tartışmalar	133
2.1.14. Hâriciler ve İki Hakemin Hükmü	137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**SİYASÎ OLAYLARIN ORTAYA ÇIKARDIĞI KELÂMÎ PROBLEMLER**

3.1. SAHÂBE ARASINDA MEYDANA GELEN OLAYLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERİ VE BUNLARI DEĞERLENDİRMENİN METODU	147
--	-----

3.2. SİYASÎ ÇATIŞMALARIN SEBEP OLDUĞU KAOS VE ÜMİTSİZLİK ORTAMI.....	155
3.3. İMAN-AMEL MÜNASEBETİ.....	158
3.4. BÜYÜK GÜNAH İŞLEYENİN DURUMU	163
3.5. MÜSLÜMANLARIN MALLARINA VE CANLARINA DOKUNMANIN HÜKMÜ	167
3.6. BABASINDAN BAŞKASINA KENDİSİNİ NİSBET ETMENİN HÜKMÜ.....	169
3.7. SİYASÎ TARTIŞMALAR KONUSUNDA SÜNNET'E SARILMANIN ÖNEMİ.....	171
3.8. YÖNETİLENLER İLE YÖNETENLERİN KARŞILIKLI HAKLARI	174
3.9. İMAMIN DİĞER YÖNETİCİLERİ ATAMASI	179
3.10. ZALİM YÖNETİCİLERE KARŞI SABIR VE İTAAT	182
3.11. SAHÂBE, EHL-İ BEYT VE DİĞER MÜSLÜMANLAR KONUSUNDA TAKINILMASI GEREKEN TAVIR	187
3.11.1. Sahâbe Hakkında Takınılması Gereken Tavrı	188
3.11.2. Ehl-i Beyt (Resûlullah'ın Eşleri ve Evlâdı) Hakkında Takınılması Gereken Tavrı	192
3.11.3. Aşere-i Mübeşşere Hakkında Takınılması Gereken Tavrı	197
SONUÇ	205
KAYNAKLAR	211

KISALTMALAR

a.e.	: aynı eser
AÜ	: Ankara Üniversitesi
a.y.	: aynı yer
a.g.m.	: adı geçen makale
AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin, ibn
bk.	: bakınız
bt.	: binti
c.	: cilt
c.c.	: celle celâluh
CÜ	: Cumhuriyet Üniversitesi
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
der.	: derleyen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: editör
EKEV	: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
Ens.	: Enstitü
FAK.	: Fakültesi
haz.	: hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
krş.	: karşılaştırınız
MÜ	: Marmara Üniversitesi

KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
neşr.	: neşriyat/neşreden
r.a.	: radiyallahu anh
s.	: sayfa
sad.	: sadeleştiren
s.a.s.	: sallahu aleyhi ve sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	: sayı
ts.	: tarihsiz
tahk.	: tahkik eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: çeviren/tercüme/tercüme eden
Üni.	: Üniversite
v.	: vefatı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
vs.	: vesaire
Yay.	: Yayınevi/Yayınları/Yayıncılık

ÖN SÖZ

■

Hz. Muhammed (s.a.s.) Allah'ın emri ve vahiyile İslâm dinini biz insanlara tebliğ edip vadesi geldiğinde vefat ederken arkasında birkaç emanet bıraktı. Bu emanetlerin ilki Kur'ân-ı Kerîm, ikincisi Sünnet-i Seniyye, üçüncüsü Ehl-i beyt, dördüncüsü de Sahâbe-i Kirâm'dır. Bu nedenle ilk dönemlerden günümüze dek söz konusu dört unsur, dinimiz ve bu dine iman getiren ümmetimiz içerisinde âdeta imtiyazlı ve özel bir konumda kabul edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinde bunların ehemmiyeti konusunda oldukça fazla tavsiye, teşvik, tedbir ve te'dib mahiyetli hükümler bulunmaktadır. Bu durum İslâm âlimlerinin İslâmî ilimlerin teşekkülünde her dört unsuru da birincil derecede göz önünde bulundurmasını, yazdıkları kitaplarda bu konuda büyük bir literatür oluşturmalarını gerekli kılmıştır. Müslüman milletler de tarih boyunca Kur'an'a, Sünnete, Ehl-i beyt ailesine ve Sahâbe-i Kirâm'a sevgi, saygı, itibar göstermişler; onları kendileri için öncü, rehber, lider ve model olarak kabul etmişlerdir.

Bununla birlikte İslâm'ın nüzul ve tekemmül devrinde büyük emekleri bulunan sahâbe nesli arasında birtakım olaylar da yaşanmıştır. Bu olayların bir kısmı gönüllerimizde derin bir hüznün etkisi bırakmış olsa da tarihe genel bir bakış açısıyla baktığımızda ve olayların neticesinde meydana gelen hareketlenmeye baktığımızda ilâhî kaderin ve adl-i ilâhînin birçok hikmetli ve bereketli sonuçları bunlara terettüp ettirdiğini görmekteyiz. Ehl-i beyt ailesinin, sahâbenin ve onların dizinin dibinde yetişen ulemânın İslâm dünyasının birçok yerine giderek zorlu hayat ve şartlara karşı göğüs gere gere Kur'an ve Sünnet'i

bütün boyutlarıyla öğretmesi ve yayması, Medine'de başlayan ilim ve irfan hareketinin insanlığa bahşettiği hakikat ve bilgi pınarlarının Bağdat, Şam, Mısır, Kûfe, Horasan, Buhara, Semerkant, Yemen, Endülüs gibi daha onlarca merkeze oluk oluk akıtılmasının arka planında bu olayların da etkisi büyüktür. Şayet böyle olmasaydı biz belki Medine'de İmam Mâlik'i görebilirdik; ama Kûfe'de İmam Ebû Hanîfe'yi, Semerkant'ta İmam Mâtürîdî'yi, Bağdat'ta İmam Ahmed b. Hanbelî, Basra'da İmam Eş'arî'yi, Tûs'da İmam Gazzâlî'yi görmek mümkün olur muydu, onu Allah (c.c.) bilir. Belki Hicaz Ekolü'nün ilim ve medeniyet kaynağı olduğunu görürdük; ama Rey Ekolü'nü, Mâverâünnehir Medreselerini, Endülüs İslâm Kültürünü göremeyecektik. Bu da sadece İslâm ümmeti için değil, insanlık için büyük bir kayıp olacaktı.

Bunlardan da anlaşılıyor ki ilk dönem siyasî hareketler, insan olmanın içinde taşıdığı bazı zafiyetlerin nüksetmesi sebebiyle başta hüznün verici sonuçlara sebep olmuşsa da ileriki aşamalarda hem ümmet hem de insanlık için faydalı ve bereketli hasıllara da vesile olmuştur. İslâm tarihinde siyasî tartışmalar öncelikle sahâbe döneminde yaşanan olaylarla başlamış bulunmaktadır. Bu dönem, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra çok önemli hadiseler sahne olmuş bir dönemdir. Sahâbe devrinde meydana gelen siyasî hadiseler neticesinde ümmet içerisinde siyasî tartışmalar gittikçe fazlalaşmış, siyaset konuları çoğalmış, yeni konular ve yeni tartışma alanları ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde de Müslüman âlimler ve halk arasında muhtelif ayrımlar, ihtilaflar ve gruplaşmalar baş göstermiştir. Şiilik, Hâricilik, Cebrilik, Mu'tezililik derken ümmet arasında parçalanma ve gruplar arası çatışmalar oluşmuş, bu da zamanla pratikteki çatışmaların teorik tartışmalara dönüştürülmesine sebebiyet vermiştir. Ma'bed el-Cühenî, Amr b. Ubeyd, Vâsıl b. Atâ gibi şahısların geliştirdiği teoriler ve ileri sürdükleri görüşler toplumdaki çatışmaları durdurmak, halkı sakinleştirmek yerine âlimler, yöneticiler, halk arasında cereyan eden tartışmaları ve çatışmaları daha da büyütünce Ehl-i sünnet'in mu'tedil ve muktesid teorisi olan orta yol doktrini geliştirildi. İşte biz burada bu mutedil ve orta yolcu doktrinin teorisyenlerinin sahâbe konusu üzerinden geliştirdikleri siyasî görüşlerini ele alacak, daha sonra da onların etkisiyle meydana gelen kelâmî tartışma konularını sunacağız. Böylece

günümüzde gittikçe artan sahâbe ve sahâbe dönemi olaylarını siyasi ve ideolojik okumaya yönelik teşebbüslere bir cevap olmak üzere, konuyu yeniden kelâmî boyuta taşıma gayretine gireceğiz.

Gerek akademik çalışmalarımın ilk safhalarında gerekse de bu çalışmamın her aşamasında yönlendirici emeği bulunan, kıymetli görüş ve tavsiyelerini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Mevlüt ÖZLER, Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU, Prof. Dr. Arif YILDIRIM, Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ, Prof. Dr. Sinan ÖGE, Prof. Dr. Muhammed YAZICI, Prof. Dr. Resul ÖZTÜRK ve Prof. Dr. Tuncay İMÂMOĞLU hocalarıma ve katkıları bulunan diğer hoca ve arkadaşlarıma, yetişmemde öncü katkısı olan babam Molla Musa el-Celâlî, annem, eşim ve ailemin diğer fertlerine, bu eserin okuyucuya ulaşmasını sağlayan TDV Yayınevi yetkililerine ve katkısı bulunan herkese teşekkürü borç bilirim.

M. Salih GECİT
Ağrı – 2019

GİRİŞ

GENEL OLARAK SİYASET

I. SİYASET KAVRAMININ ANLAM ALANI

Siyaset konusunu kelâmî bir problem olarak ele almadan evvel, öncelikle bu kavramın anlam alanını belirlemek gerekmektedir. Ayrıca tarihî süreç içerisinde anlam kaymasına ve farklı tanımlara maruz kalan “*siyaset*” kelimesinin, mensubu olduğu dildeki gerçek anlamlarını, bu anlamların geçirdiği süreçleri, en önemlisi İslâm dininin ortaya koyduğu esaslar çerçevesinde bir siyaset tasavvurunu tespit etmek için etimolojik yapısını gözden geçirmek gerekmektedir.

A. SÖZLÜK ANLAMıyla SİYASET

Türkçeye “*siyaset*” şeklinde geçen bu kelime, Arapça “سَوَسَ” fiilinden türemiş olup mastardır. Kelimenin çekimi “سَاسَ-يَسُوسُ-سِيَاسَةً” şeklindedir.¹ Temel anlamı “*hayvanlarla ilgilenmek, onların bakımını üstlenmek ve onları evcilleştirmek*”² olan “*siyaset*” kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla şu manalara gelmektedir:

a. Yönetmek, idare etmek, idaresinden sorumlu olmak: Bu anlamda “سُنْتُ الرِّعِيَّةَ سِيَاسَةً” “*Ben, vatandaşları (raiyyeyi) idare ettim, yönettim.*” denilir. Veya birisi insanlara yönetici yapıldığında “*Adam, insanların işine idareci/yönetici yapıldı.*” anlamında “سُوسَ” “الْوَالِي يَسُوسُ رَعِيَّتَهُ” yani “*Vali,*

1 Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahmân Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut, ts., 7/335; Cevherî, Ebû Nasr, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh*, Tahk. Ahmed Abdülgafûr Atâr, Dâru'l-İlmi li'l Melâyîn, Beyrut, 1990, 3/938; İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekâyisi'l Luga*, Tahk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Cil, Beyrut, ts., 3/119; İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem el-İfrîkî el-Mısırî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts., 6/107; Firûzâbâdî, Muhammed b. Yakûb, *el-Kâmûsu'l-Muhîd*, Beyrut, ts., 1/710.

2 İbn Manzûr, 6/108.

3 Cevherî, İsmâil 3/938; İbn Manzûr, 6/107.